

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ

На правах рукопису

МАЛЬЦЕВ Леонід Леонідович

МОЛОДІЖНА КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Спеціальність 09.00.04¹⁸ — естетика

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ — 1995

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії світової і вітчизняної культури Луганського державного педагогічного інституту ім. Т. Г. Шевченка.

Науковий керівник: доктор філософських наук,
професор
СУХАНЦЕВА
Вікторія Костянтинівна

Офіційні опоненти: доктор філософських наук
МАЛАХОВ Віктор Аронович
кандидат філософських наук
БРОВКО Микола Миколайович

Провідна організація: Київський університет імені Тараса Шевченка, кафедра етики, естетики та теорії культури.

Захист відбудеться «31» березня 1995 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої ради ДО 1.25.02. в Інституті філософії НАН України за адресою: 252001, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту філософії НАН України.

Автореферат розісланий «25» лютого 1995 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філософських наук

Л. А. СИТНИЧЕНКО

Актуальність теми дослідження. Різноманітні прояви молодіжної культури постійно присутні в духовних процесах другої половини ХХ-го сторіччя. Виходячи з цього, будь-які публіцистичні, мистецтвознавчі, тим більш естетичні праці, присвячені цій проблематиці, були й залишатимуться актуальними. Але практичний аспект, якщо його тлумачити як нагальну необхідність вивчення того, що загалом розповсюджено у сучасній культурі, але не досліджено, не вичерпує актуальності філософсько-естетичного розгляду зазначеного феномена. Необхідно окремо виділити актуальність іншого порядку, а саме - теоретичну.

Чим ретельніше й різнобічніше розробляється проблематика культурного процесу, тим рельєфніше вимальовується парадоксальна ситуація: ніякий опрацьований науков та приписуваний культурі "сценарій" не співпадає з дійсним розвитком культури. Рух культурного процесу, що багаторазово обмірковувався вченими, не укладається в прогнозоване русло. Це, в свою чергу, змушує звертатися знову до осмислення тих явищ, що мали раніше традицію дослідження та розроблену систему оцінок. Сучасні дослідники опинились у тому становищі, коли потрібно розробляти та обґрунтовувати нові наукові підходи та підстави.

Цілий ряд естетичних та культурологічних позицій вичерпали свій роз'яснювальний потенціал. Відтак, з'ясувалося, що теорія "художнього прогресу" (слідом за теорією науково-технічного) не в змозі передати нелінійність та поліфонічність культурного процесу. Не повною мірою відповідає потребам сьо-

годення і суто естетична позиція, яка розглядає художню творчість здебільшого як процес художнього пізнання, ніж як художній вимір буття. Пізнання традиційно ототожнювалося із світоглядними структурами, тому в дослідженнях, присвячених художній творчості, мистецтву, розглядався насамперед раціональний ґрунт останніх. Велика сфера інтуїтивного, ірраціонального, підсвідомого констатувалася, але її наукове опрацювання йшло більш складними шляхами, ніж осмислення раціональних аспектів художньої діяльності. Художня свідомість теж була репрезентантом світогляду, який зі всієї багатовимірності людського буття фіксував переважно сферу "колективно-свідомого".

Треба відзначити, що в плані загальнофілософського осмислення феномену світогляду плідно працюють київські філософи. Їх пошуки спрямовані на розв'язання питань духовно-практичної обумовленості світоглядної свідомості, її укоріненості у цілісності людського досвіду, людського ставлення до світу (В.П.Іванов, В.Г.Табачковський, В.Ф.Черноволенко, В.І.Шинкарук та ін.).

Не потребує доказів той факт, що в сучасних філософських та гуманітарних дослідженнях поширюється інтерес до онтологічної проблематики. У вітчизняній (українській) естетиці опановуються підходи до осмислення мистецтва як художнього виміру людського буття (В.П.Іванов, В.І.Мазепа, Н.О.Яранцева та ін.). Відбувається методологічна переорієнтація, в зв'язку з якою гносеологічні, соціологічні, аксеологічні аспекти постулово займають належне місце у науковому апараті філософсько-естетичного аналізу явищ художньої культури.

Ми згодні з В.А.Малаховим, який аналізуючи причини ага-

даної переорієнтації, вказує на деякі риси теоретичної кризи в естетиці, коли внаслідок абсолютизації певних підходів до художнього процесу "...суттєва людська проблематика мала тенденцію випадати з поля зору методолога-естетика." (див.: Малахов В.А. Нравственное мироотношение в искусстве /филос.-эстетический анализ/: Дис. в форме науч. доклада ... д-ра филос. наук. - Киев, 1992. - С. 1.). "Безадаптивність вибравши у теоретично нев'ясований спосіб - пише далі В.А.Малахов - той чи інший тип світовідношення як переважний - діяльність, пізнання, спілкування та інше - мистецтво розглядали вже всередині цього світовідношення; як наслідок, подібний розгляд ... опинявся відокремленим від свого онтологічного базису..." (там же).

Проблема буття в її художніх проявах привертає до себе увагу сучасних естетиків і в плані взаємодії структур буття та буденності. Репрезентативна у цьому відношенні та перспективна з точки зору запропонованих підходів праця київського філософа Р.П.Шульги (див.: Шульга Р.П. Мистецтво у світі буденної свідомості. - Київ: Наук. думка, 1993.). Цей напрямок також потребує подальшого наукового опрацювання. Не втрачає своєї актуальності і філософсько-естетичний аналіз великого "поля" соціокультурної діяльності, яка розгортається у сфері позаакадемічних, масованих проявів художньої культури.

З іншого боку, ХІ сторіччя відзначене бурхливим розвитком художньої практики, котра знаходить собі місце як в межах, так і поза межами професійного, так званого академічного мистецтва, набуває багаторівневого, поліфонічного характеру. Поширюється тенденція взаємодії та взаємозбагачен-

ня "великої" (термін М.М.Бахтіна) художньої та масової культурних сфер. Художній процес інтенсивно розгортається саме на межі мистецтва та повсякденності. До того ж засоби масової комунікації, що мають сьогодні фантастичні можливості, наділяють рівними правами обидві культурні "іпостасі" та поступово стирають різницю між ними. Цілком природно, що культурологія, естетика, мистецтвознавство не завжди встигають осмислювати сучасний стан художньої практики. Теорія опиняється в ситуації, коли їй доводиться поспішати "слідом за реальністю", одночасно коректуючи позиції і оновлюючи свій "інструментарій".

Особливої теоретичної актуальності набуває в зв'язку з цим філософсько-естетичне осмислення великого культурного "материка", який простягається повз межі мистецтва і життя. До явищ, що складають цей "материк", належить і предмет наших безпосередніх наукових інтересів, а саме – молодіжна культура. Вона не цілком співпадає зі сферою масових проявів художньої культури, але її осмислення можливе тільки у контексті останніх.

Стійке існування різноманітних проявів молодіжної культури у духовних процесах другої половини ХХ-го сторіччя та недостатня опрацьованість вказаної проблематики на рівні філософсько-естетичного аналізу дозволяють дійти висновку про необхідність звернення до наукового розгляду феномена молодіжної культури. Такий розгляд передбачає: врахування найбільш перспективних підходів, які склалися у вітчизняній (українській) та зарубіжній науці; порівняння молодіжного феномена з плином культурного процесу; визначення меж явища, що аналізується; опрацювання основного поняття та системи понять,

що дають можливість окреслити "внутрішню будову" предмету; з'ясування характеру взаємодії з культурним контекстом.

Ступінь розробленості проблеми. Ще до виникнення молодіжної культури як такої філософська думка (XVIII-те – XIX-те та початок XX-го століть) провіщала зони культурного "напруження" та непередбачуваності у молодіжному середовищі (Ж.-Ж.Руссо, І.Г.Фіхте, Ф.Шлегер, І.В.Гете, О.Конт, Ф.Ніцше, О.Шпенглер, Х.Ортега-і-Гассет та ін.). З початку XX-го сторіччя у західних країнах почали здійснюватись спеціальні психологічні (вінова та соціальна психологія: С.Холл, Ч.Кумі; представники фрейдистського напрямку: Е.Еріксон, Е.Фромм, А.Кардінер, Р.Бенедикт, Б.Маліновський, Д.Мід та ін.) та соціологічні (К.Левін, К.Мангейм, К.Аллербек, Л.Розенмайр, Г.Кройц, Т.Парсонс та ін.) дослідження молоді, які мали в своєму "арсеналі" теорії мотивації та "малих груп". Вони підготували наукову думку до серйозного осмислення феномену молодіжної культури, виникнення якого датується другою половиною XX-го століття. Але підхід до молодіжного руху та молодіжної культури як до соціальних явищ (як до своєрідного, але другорядного аспекту буття соціуму) виявився недостатнім. У 60-ті роки XX-го сторіччя західні дослідники (насамперед Г.Маркузе та Т.Роззак) визнають, що молодіжна культура – це явище широкого соціального рангу, воно існує у культурних формах, локалізується у вигляді молодіжної "контркультури" та "субкультур", і є однією з рис сучасного етапу розвитку суспільної системи "цивілізація – культура".

Опрацювання молодіжної культури вітчизняними та російськими (радянського періоду) дослідниками відбувалося у двох

напрямок: естетико-мистецтвознавчому (Д.В.Житомирський, К.Г.Мяло, А.Н.Сохор, Т.В.Чередниченко та ін.) та філософсько-історичному (Ю.М.Давидов, Ю.К.Мельвіль, К.Е.Разлогов, П.Н.Решетов, В.І.Скурлатов, В.Ц.Худавердян та ін.). У межах останнього розглядалося філософське обґрунтування західної молодіжної контркультури, ставали предметом аналізу соціологічні та естетичні параметри молодіжних рухів, їх ідеологічні та політичні орієнтації. Одна з найбільш стійких позицій – аналіз різноманітних рівнів свідомості молодіжних угруповань. Цей підхід відіграв значну роль у вивченні процесів, що відбувалися у досліджуваному соціальному прошарку. Найбільш відомі у цьому плані праці таких авторів, як К.Г.Мяло, Є.В.Балагушин, Д.Н.Великович, В.І.Гараджа, М.П.Гапочка, І.П.Григулевич, Д.Н.Митрохін, В.З.Фаліков. Окреслені позиції дозволяють визначити мету дослідження і обумовлені нею завдання.

Головна мета дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати і обґрунтувати закономірний характер функціонування молодіжної культури у культурно-історичному процесі в єдності її загальнокультурних та художньо-естетичних якостей.

Відповідно з меток можуть бути визначені потребуючі розв'язання дослідницькі питання:

– окреслити межі проблемного "поля" дослідження молодіжної культури як предмета філософської рефлексії;

– запропонувати певну понятійну систему, яка дозволяла б аналізувати молодіжну культуру з естетико-культурологічних позицій;

– дослідити процес функціонування молодіжної культури в діалектиці її існування та генезису;

-- обґрунтувати статус художнього образу в молодіжній культурі як саморозгортання єдності "текст - витвір - смисл - філософема".

Методологічна основа та теоретичні джерела. Методологічною основою дисертації є використання онтологічного, феноменологічного та естетичного підходів до проблематики культури. Більш деталізовані методологічні контури дослідження визначаються в напрямках діалектики цивілізаційно-культурного процесу, а також виявлення "механізмів" культуротворчої діяльності людини в єдності її соціально-естетичної та власно художньої характеристик. Застосовані були положення концепцій, охоплюючих собою головні проблемні напрямки науково-філософського осмислення сучасної культури. До останніх, насамперед, належить проблематика буття та буттєвості, що найбільш яскраво представлена у творах М.Хайдеггера. Методологічно важливе значення також мають екзистенціально-етичні концепції: від загальноетичної - М.Бубера, що своїми масштабами сягає далеко за релігійні межі; до тієї, що становить головний зміст спадщини М.К.Мамардашвілі і будується на проблематиці взаємообумовленості свідомості та людського буття. Третім теоретичним джерелом виступають концепції логіки культурних процесів та взаємодії культур (логіки та діалогіки культури). Репрезентативними для цієї сфери є праці М.М.Бахтіна та В.С.Біблера.

Своєрідним "теоретичним" джерелом, що неодмінно потребує концептуального осмислення в контексті дисертаційного дослідження, є великий масив художньої емпірики (рок- поезія та рок-музика), яка досить часто має риси культурогенної універсальності та філософічності.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці автором оригінальної наукової концепції молодіжної культури, сутність якої в тому, що різноманітні прояви останньої (молодіжної культури) – соціальні, естетичні, художні – аналізуються в органічній єдності універсально-культурогенних та унікально-культуротворчих якостей, як певна специфічна культурна реальність нашого часу.

Основний зміст дисертації викладено в наступних положеннях, що виносяться на захист:

– виникнення молодіжної культури обумовлене тим, що у сучасному суспільстві в зв'язку з кризовим станом суспільної свідомості (середина ХХ-го століття) самосвідомість молоді починає відігравати більш значну і самостійну, ніж це було раніше, роль, і стає "регулятором" придбання власного – молодіжного – досвіду; останній утворюється як досвід ставлення до оточуючого культурного контексту;

– сутність молодіжної культури не збігається з сутністю явищ сучасного культурного контексту, у взаємодії з якими вона розгортається; цей культурний контекст окреслюється, з одного боку, масовою культурою, з іншого – професійною академічною художньою культурою;

– в результаті дефінітивного аналізу молодіжної та масової культур розкрита їх сутність і пропонуються визначення. Молодіжна культура – це сфера соціального функціонування альтернативно-художнього світовідчуття сучасної молоді; ця сфера спирається на самовідтворення надособистісно-індивідуалізованих форм чуттєвості. Масова культура являє собою сферу соціального функціонування (в єдності створення та відтворення) буденно-художньої свідомості; ця сфера спирається на тиражування уніфікованих форм чуттєвості, актуальних по відношенню

до існуючого культурного контексту;

- встановлено, що молодіжна культура має власну інтерпретацію трагічного, яка розгортається у сфері екзистенціальної проблематики "буття - небуття"; при цьому колізія трагічного репрезентує змістовно-сміслові характеристики існування сучасної молоді в суспільстві та культурі;

- генезис молодіжної культури обумовлений реставрацією ситуації міфа, яка відтворює особливу опозицію "індивід - буття"; діалектика генезису та функціонування молодіжної культури будується на сходженні від міфологічної свідомості до трагічного усвідомлення себе у світі;

- доведено, що художній образ в молодіжній культурі є така форма виразу культурної реальності, в якій витвір стає текстом культури, а художній образ розгортається в межах відбуденої свідомості (образ життя) до локалізації у формах мистецтва (рок-поезія, рок-музика), як існування вказаного тексту, репрезентуючого одночасно автора та героя.

Науково-теоретичне та практичне значення дослідження.

Теоретичні положення дисертації обґрунтовують закономірний та рівноправний з іншими культурними сферами характер молодіжної культури у сукупності її різноманітних проявів. Запропоновані наукові підходи можуть бути використані у ході філософсько-естетичного осмислення таких культурних реалій, як масова культура, контркультура, маргінальні та субкультурні локальності і т.п. Здобуті результати важливі для подальшого опрещення проблем художньої реальності, буденно-художньої свідомості, екзистенціальної сутності художньої творчості.

Конкретні висновки роботи можуть виступати як підстави для музикознавчих та літературознавчих праць, присвячених рок-музиці та рок-поезії.

Положення дисертації та висновки, одержані у результаті дослідження, можуть бути використані:

- у процесі викладення нормативних курсів естетики, теорії та історії культури, історії музичного мистецтва;
- при розробці спецкурсів з історії мистецтва, музичної естетики, філософських проблем художньої культури ХХ-го століття, теорії та історії масової та молодіжної культури.

Зміст, ряд положень та висновки дисертації були використані автором: в лекційних курсах "Світова художня культура" та "Історія музичного мистецтва" для студентів факультету музики Луганського державного педагогічного інституту ім.Т.Г.Шевченка; в лекціях для фахівців з естетичного та художнього виховання у Луганському обласному інституті підвищення кваліфікації вчителів.

Апробація роботи. Основний зміст дисертації відображено у публікаціях автора. Концепція та головні положення праці обговорювались на засіданнях кафедри теорії та історії світової і вітчизняної культури Луганського державного педагогічного інституту. Результати дослідження стали змістом виступів дисертанта на: Науково-практичній конференції "Світоглядні та методологічні питання відношення суспільства та природи" (Луганськ, 1986); Науково-практичній конференції "Сучасні духовні цінності та молодь" (Калуга, 1988); Всесоюзній науково-теоретичній конференції "Історизм та творчість" (Москва, 1990); XII єсоюзному теоретичному семінарі "Світогляд та наукове піз-

нання" (Київ-Ужгород, 1990); Всесоюзній науковій конференції "Філософія, людина, перебудова" (Кишинів, 1991); Всесоюзній науковій конференції "Творчість: теорія та практика" (Київ, 1991).

Дисертацію виконано при кафедрі теорії та історії світової і вітчизняної культури Луганського державного педагогічного інституту ім.Т.Г.Шевченка.

Структура дисертації. Згідно з метою та завданнями дослідження праця складається із вступу, трьох розділів, та висновку; до тексту додається список використаної літератури. Вибрана послідовність викладення результатів обумовлена внутрішньою логікою розкриття теми: у вступі визначається напрямок дослідження; в 1-й частині 1-го розділу розглядається стан наукової думки, що фіксує феномен молодіжної культури на рівні різних галузей знань; у 2-й частині 1-го розділу окреслюються межі предмету з точки зору естетико-культурологічного підходу та визначається поняття молодіжної культури; в 1-й частині 2-го розділу, присвяченого проблематиці існування та генезису молодіжної культури, аналізуються різноманітні її прояви в їх взаємостосунках з сучасним культурним контекстом; у 2-й частині 2-го розділу розкривається діалектика генезису та функціонування, робляться висновки щодо специфіки та сутності розглянутого під загальнокультурологічним кутом зору феномена; у 3-му розділі аналізується художньо-образна специфіка молодіжної культури на підставах раніше визначених позицій та підходів; у висновковій сформульовані основні підсумки дисертаційного дослідження.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються мета й завдання, висуваяться положення, які виносяться на захист, вказуються теоретично-методологічні основи роботи, визначається її новизна, науково-практична цінність.

Перший розділ дисертації "Молодіжна культура: поняття та явище" складається з двох частин. Частина перша I-го розділу "Проблематика молодіжної культури у контексті науково-філософського осмислення" присвячена розгляду еволюції наукових уявлень щодо молодіжної культури в зв'язку з розвитком самого феномена. Складність наукового осмислення молодіжної культури в руслі філософсько-естетичного та культурологічного знання полягає в тому, що принципово важливі позиції, які дозволяють адекватно аналізувати вказаний феномен, склалися: в різних галузях гуманітарного знання (в межах концепцій різних загальнофілософських, етичних, естетичних, культурологічних напрямків; в соціології, психології і т. ін.); в різні проміжки часу, що часто не співпадає з часом виникнення та існування самого феномену (зокрема, у другій половині ХУІІІ-го та у ХІХ-му сторіччі); стосовно більш широкого кола культурних явищ, ніж молодіжна культура. Викладення цих позицій справляє в достатній мірі парадоксальне враження.

По-перше, до означеної проблематики (тобто до загальнокультурної проблематики, яка згодом утворила проблемне "поле" молодіжного феномена) має відношення історія філософсько-естетичної думки від Гегеля до Хайдеггера (у цьому ряду слід згадати Фіхте, Шеллінга, представників Йенського гуртка, Ніцше, Шопенгауера, Шпенглера та ін.), від Вінкельмана та Огюста Кон-

та до філософів Франкфуртської школи та Римського клубу. Усі більш-менш значні філософські концепції, спрямовані на розробку культурологічних та естетичних питань, містили в собі згоду, що у подальшому розвитку буде можлива (і закономірна) неоднорідність культурної універсальності, що будуть мати місце її "прояви" крізь культурну належність до непередбачуваного буття. В багатьох з них були вказівки (у даному разі мова йде не стільки стосовно змісту філософських текстів, скільки про спрямованість філософської думки) на можливість появи культурних маргіналії, та їх існування паралельно з магістральними культурними ситуаціями.

По-друге, у процесі виділення культурологічного знання в самостійну наукову галузь виникають позбуті певної системності спалахи інтересу до тих проявів культури, котрі в дослідженнях фігурують з двома префіксами. Один з них вказує на масовидність, другий – на небажаність віднесення об'єкту до явищ культури, тобто на позакультурне походження і місцезнаходження. Такими є концепції кризи, занепаду ("заката") культури, "вмирання" мистецтва в індустріальному суспільстві і т.п. В них всі тенденції, що фіксують згадане культурне "поле", інтерпретуються як опозиційні по відношенню до культури і наділяються значеннями "анти-" та "контр-". Представники цього напрямку намагаються опанувати дійсно актуальну проблематику культурного процесу (його розшарування), але шлях наукової думки розгортається здебільшого в руслі пошуку відмін культурних новоутворень від культурної норми, ніж як пошук історичної обумовленості та культурної природи згаданих явищ.

По-третє, навіть тоді, коли власно молодіжна культура і наукова думка про неї "зустрілись" (50-ті – 60-ті роки ХХ-го сторіччя), осмислення феномену нагадує ситуацію "вавілонської башти". Існує досить багато описів тих чи інших сторін або проявів нової молодіжної активності. Це журналістські репортажі, публіцистичні нариси, музикознавчі та літературознавчі статті, соціологічні та статистичні дослідження, праці, присвячені впливу масовокультурної та молодіжної проблематики на розвиток кінематографу і т. ін. Філософи, культурологи, естетики розглядають різні аспекти та прояви буття сучасної молоді, але вони інтерпретують їх як приналежні до інших культурних сфер та проблемних контекстів (молодіжний рух у соціально-політичному контексті, молодіжні угруповання у контексті субкультури, засоби молодіжної самореалізації у межах феномена контр-культури, мистецтво сучасної молоді як складова частина масової культури та ін.). Інакше кажучи, "амплітуда" дослідницьких інтересів сягає від публіцистики до естетики, що свідчить про зростаючу увагу до молодіжної культури, але при цьому вона ще не стала самостійним предметом філософсько-естетичного аналізу.

Саме пошуку дослідницьких підходів до феномену молодіжної культури як до предмету комплексного наукового аналізу присвячена друга частина I-го розділу "Поняття молодіжної культури з позицій естетико-культурологічного підходу". У ній подаються ті позиції, завдяки яким молодіжна культура може бути розглянута в її цілісності. Керуючись ними, культуру в цілому слід розуміти як: загальну характеристику дійсного світу; універсум суспільного буття; світ людини. Важливою є та-

кож позиція щодо постійної взаємодії між культурно-історичними локальностями (культурною "горизонталлю") і культурним досвідом минулого ("вертикаллю"), що фіксує таку якість будь-якого культурного феномена, як його континуальність. У цьому плані, культура функціонує у "великому часі" всесвітньої історії", як твердив М.М.Бахтін. Сутність культури розкривається у напрямі її нетотожності з цивілізацією. Якщо цивілізація постає надіндивідуальним та позаособистісним способом організації суспільного життя, то культура в цьому розумінні є "механізмом" (та процесом) саморозвитку особистості у соціально-історичному та природному світі. Культура (на відміну від цивілізації) інтимно-особистісна і розгортається за своїми, тільки їй притаманними "законами", маючи, однак, зовнішню, на-самперед цивілізаційну, детермінацію.

Специфіка культури полягає в тому, що остання акумулює універсальні та рафіновані стани духовності, охоплюючи при цьому велетенську амплітуду: від буденної свідомості до елітарних проявів художньої майстерності.

У ХХ-му столітті взаємостосунки між цивілізацією та культурою ускладнюються, внаслідок чого у межах останньої відбувається переорієнтація культурних "традиціоналій" та сфер, і виникають нові типи культурних сутностей, що тяжіють до форм естетичного та художнього освоєння буття (В.С.Біблер, Р.О.Гальцева). Ці тенденції з'являються, так би мовити, у "просторі" між цивілізацією та культурою, і, з другого боку – на межі традиційних культурних сфер (буденної, теоретичної, естетичної, художньої, наукової, філософської). У річці цих тенденцій утворюється і власно молодіжний феномен,

Молодіжна культура виявляє себе в складних (і не завжди безпосередніх) взаємозв'язках з іншими типами художньої культури, а саме: культурою професійною (академічною) та культурою масовою. Поняття молодіжної культури розкривається у контексті загальнокультурних процесів, а її визначення подається нами як підсумок порівняльно-розмежувального аналізу.

У зв'язку з цим академічна культура є тією сферою художньої творчості та її результатів, що спирається на історико-художню спадкоємність змістовно-образних та формально-виразних засобів; досягнення художньої цілі здійснюється за законами того чи іншого виду мистецтва; у всій повноті розгортається реалізація суб'єктивованої художньої програми (концепції).

Механізми функціонування академічної культури обумовлені необхідністю збереження та трансляції духовного досвіду людства як роду і в незначній мірі підвладні впливу цивілізаційних процесів. Не зважаючи на відносну самостійність та стабільність, академічна культура взаємодіє з іншими культурними сутностями, що спираються на художній досвід буденної свідомості. В різні епохи ці "поляси" художнього процесу були представлені по-різному (офіційна та народна, аристократична та демократична, елітарна та масова культури, істеблішмент та андеграунд і т.п.), але завжди область, яку ми називаємо академічною, взаємодіяла з широким "полем" буденно-художніх проявів, які на початку ХХ-го століття перетворились у феномен масової культури. Останню ми розуміємо як сферу соціального функціонування буденно-художньої свідомості; ця сфера спирається на тиражування уніфікованих форм чут-

тевості, актуальних по відношенню до існуючого культурного контексту.

Виходячи з цього, молодіжна культура може бути визначена як сфера соціального функціонування альтернативно-художнього світовідчуття сучасної молоді; ця сфера спирається на самовідтворення надособистісно-індивідуалізованих форм чуттєвості і розгортається в межах від буденної свідомості (образ життя) до локалізації у формах мистецтва (рок-музика, рок-поезія).

Другий розділ "Молодіжна культура: проблеми буття та генезису" складається з двох частин. У частині першій "Специфіка молодіжної культури у контексті сучасності" з'ясовуються культурна природа та закономірності розвитку молодіжного феномена у різноманітності та суперечності його взаємозв'язків з культурним контекстом. Будь-яке визначення молодіжної культури не вичерпує складності діалектичної процедури її буття. Якщо сучасність розуміти як співвіднесеність світу культури з певним моментом історичного часу (тобто сучасність як історична "миттєвість" між культурним минулим та майбутнім, позбута метафізичної нерухомості), то ми зобов'язані згодитись з тим, що молодіжна культура, яким би унікальним не здавалося її існування у сучасному контексті, має багатовимірність генезису. Ця обставина попереджує методологічну небезпеку ототожнення сутності молодіжної культури з формами її проявів. На відміну від академічної культури, сутність молодіжної не може бути з'ясована за допомогою процедури концептуалізації сенсо-змістовності (розгортання суб'єктивованої авторської програми) за законами мистецтва. Як і куль-

тура масова, вона функціонує у сфері буденно-художньої свідомості і відтворює образи реальності, втілюючи їх в образ життя. Але якщо у масовій культурі останній постає як образ не-протирічного (і до того ж позбутого духовно-особистісного напруження) перебування у протирічній дійсності, то образ життя у молодіжній культурі ми визначаємо як образ альтернативної реальності, що своїми цілісністю та єдністю протистоїть культурному оточенню. Мавчи нонконформістську природу, молодіжна культура не задовольняється образом життя як відбитком реальності, "відредагованим" за допомогою буденної свідомості. Вона (молодіжна культура) кожен раз "відкидає" власні образні "досягнення" і відтворює альтернативну реальність не у межах художнього твору як такого, а у всіх проявах молодіжного існування: від світу речей (одяг, мода) до світу ідей (музика); від утилітарності до ідеальності, яка типізує світовідчуття в інтонаційно-звуковому матеріалі музики, у синтезі музики, поезії та театральної дії, в якому (синтезі) молодь виступає не у ролі глядача-слухача, а бере безпосередню участь. І якщо на рівні "світу речей" молодіжна культура "занурена" у масову комунікацію, то в плані існування вона відтворює у своїх носіях здатність до перебування у сфері художньої умовності як у реальному світі. Молодіжна культура розгортається між мистецтвом та життям, втілюється не у тексті твору, а в існуванні; витвором в ній стає саме життя як перебування в образі альтернативної реальності, а текстом – виконавець (той, хто бере участь у колективно-художньому процесі самовідтворення образу життя).

Теза про те, що філософсько-естетичне осмислення буття

молодіжного феномена можливе тільки в єдності з усвідомленням його генезису, біля докладно розкриття у другій частині 2-го розділу "Діалектика генезису та функціонування молодіжної культури".

Не визнаючи наявні у ХХ-му столітті способи самореалізації та форми соціального устрою, молодь позасвідомо, але культурно закономірно, повернулася до стану раннього соціуму. Виявлення генезисних засад молодіжної культури, що відтворюють у концентрованому вигляді важливі моменти історичного становлення соціуму, дозволяє визначити її якісну своєрідність відносно інших культурних проявів. Сайманчи простір від архетипічних символів вранішньо-соціальної колективної свідомості (первісно-масовидні етичні комплекси, в яких прямолінійно позначається межа між добром та злом, що втілюється в настанові "свій - сторонній") до яскраво вираженої соціальної критики сучасності та профетичної спримованості, молодіжна культура утворює особливу колізію свободи, так би мовлячи "свободи від...". Означена колізія не ґрунтується на ціленаданості, або на належності певного ідеалу (усвідомлена необхідність задалегідь відхиляється), але це дозволяє молодіжній культурі мати естетичний вихід в утворенні іншої колізії. Ситуації - колізії трагічного.

Стислий нарис щодо еволюції трагічного в історії культури дозволяє зрозуміти унікальність прояву цієї колізії у молодіжній культурі. Ані протистояння людини та рока, що було істотним у давньогрецькій трагедії, ані класицистська драма пристрасі та обов'язку, ані романтична антитеза "людина - суспільство", а трагедія індивіда, що піддає сумніву можли-

вість існування людства як такого і не має "опонента" у реальній дійсності; тобто колізія "індивід - буття", яка, до того ж, не призводить до катарсису. Трагізм молодіжної культури обумовлений своєрідною топологією культурної "незнаходжуваності". Атрибутом молодіжного феномену стає "міжсвітність", а "свобода від..." перетворюється на свободу від самого себе.

З іншого боку, проблематика існування, що ґрунтується на суттєвих питаннях буття, дозволяє твердити, що в змістовному плані молодіжна культура співпадає з загальним напрямком процесів, притаманних суспільній свідомості ХХ-го століття. Загальноекзистенціальна проблематика та ті чи інші аспекти, пов'язані з нею, проявляють себе на багатьох рівнях буття молодіжної культури: від сюжетики (поетичного тексту) до узагальненої смисловмістовності. Маючи суперечливий характер і досить умовні риси спільності з магістраллю "великої" культури; молодіжна культура, однак, оперує і духовними квінтесенціями, що утворюються в руслі останньої ("великої" культури).

Молодіжній культурі притаманна принципова парадоксальність: вона не має локалізованої світоглядної моделі, але цілісна за своїм світовідношенням, яке відтворює у кожному із своїх проявів стан певної екзистенціальності, що "виринає" з глибин міфологічної свідомості. Таким чином, молодіжна культура спирається на міфологічний генезис, функціонує у таких масово-ритуальних формах, які наближаються до релігійної дії, та репрезентує сферу трагічного, у котрій індивід безпосередньо постає буттю, не маючи від нього захисту у вигляді "рятувальних" соціальних інститутів.

У третьому розділі "Молодіжна культура: буття художнього образу" аналізується художньо-образна специфіка молодіжного феномена з точки зору єдності його міфологічного генезису, трагічної сутності та функціонування у формах колективно-ритуальної дії. Визначається "місце", яке посідають рок-музика та рок- поезія у молодіжній культурі: рок-дія в єдності її елементів не вичерпує молодіжного феномена і репрезентує його у тій мірі, в якій постає "закодованим" мовою мистецтва (музики, поезії, театру) та "підсиленням" за допомогою його засобів світовідчуттям. У даному разі якість світовідношення, що обумовлена наявністю образу альтернативної реальності, реалізується як образ життя, у межах якого розгортається колективно-художня творчість. Остання не досягає вичерпної локалізації ані у конкретному музичному, ані у поетичному творі. Найявний у молодіжній культурі тип художньої конструктивності не може бути з'ясований на ґрунті традиційних уявлень про художньо-образну процедуру. Унікальність цієї ситуації полягає в тому, що в ній (молодіжній культурі) розгортається саме буття художнього образу; це розгортання відбувається поза межами твору; воно не спрямоване на досягнення результату, або до певної завершеності. Ця відміна від художніх специфік, локалізованих в межах мистецтва, дозволяє зробити висновок щодо принципової незавершеності та відкритості художніх процесів у молодіжній культурі в будь-яку мить їх розгортання.

На матеріалі рок-поезії (М.Борзикін, Б.Гребенніков, К.Кінчев, Ю.Наумов, М.Науменко, Ю.Орлов, В.Цой, В.Шумов та ін.) та рок-музики (тенденції розвитку західної рок-культури у 60-ті роки на прикладі ансамбля "Бітлз", у 70-ті роки

на прикладі рок-групи "Куїн"; творчі настанови та особливості іміджу таких типових для західного року постатей, як Дженіс Джоплін, Джиммі Хендрікс, Елтон Джон та ін.) аналізується діалектика сходження образу від буденності, крізь екзистенціальні стани сприйняття останньої, до кристалізації універсальних духовних сутностей.

Важливою якістю художньо-образного розгортання у молодіжній культурі є апокрифічність. Вона інтерпретується нами як процедура перетворення смислу однієї культури на смисл, або знак буденної свідомості в іншій культурі (або як міфологічний за своєю суттю процес "перекодування" універсальних смислів культури "мовою" буденної свідомості). Вільна гра символами "чужих" культур дозволяє вести мову про певні риси карнавальності, але сміховий аспект молодіжної культури постає у вигляді вкрай редуційованих форм іронії, сарказму та, насамперед, гротеску. Образна сфера молодіжної культури ґрунтується на парадоксальних смислових інверсіях: добро обертається на зло, час сприймається як безплинна позачасність, життя розуміється як рух до смерті, сенс існування може бути досягнутий тільки у стані божевілля. Стійкою якістю розглянутих рок-текстів виступає "балансування" на межі смислу, спрямоване на те, щоб уникнути смислової визначеності.

Художній світ молодіжної культури є своєрідним "мікрокосмом", що розгортається від міфологеми до філософії та тяжіє до духовної напруженості. Його аналітичний розгляд не може бути заснований на традиційній співвіднесеності твору, тексту та образу. Вони подаються спільно і їх органічне існування (або плин) не завжди підлягає структуруванню. Тому

головним напрямком осмислення та дослідження молодіжної культури стає філософська рефлексія.

У Висновках підводяться підсумки дослідження та визначається спрямованість подальшої розробки проблеми.

Основний зміст дисертації відображено у таких наукових публікаціях:

1. Философско-эстетические аспекты воплощения темы "ЧЕЛОВЕК И ПРИРОДА" в западной молодежной культуре 50-х - 70-х годов. - Ворошиловград, 1985. - Деп. в ИНИОН АН СССР от 28.10.85. - № 22838. - 38 с.
2. Изучение западной молодежной музыки /рок-музыки/ в процессе формирования художественной культуры студентов /Опыт постановки проблемы/. - Ворошиловград, 1988. - Деп. в НИИ ВШ от 30.05.88. - № 737-88. - 76 с.
3. Процесс формирования общекультурных представлений у студентов /Характеристика методологической ситуации/. - Ворошиловград, 1989. - Деп. в НИИ ВШ от 14.02.89. - № 387-89. - 23 с.
4. Молодежная культура: культурно-исторические связи и типологические черты // Современные духовные ценности и молодежь: Тезисы научно-практической конференции. - Калуга, 1988. - С. 101 - 102.
5. Личностно-творческий потенциал эстетизации и гуманизации педагогического процесса в вузе // Психолого-педагогические проблемы подготовки специалистов в вузе: Тезисы докладов Всесоюзной научно-методической конференции. - Грозный, 1989. - с. 17 - 18. - /В співавторстві/.

6. Молодежная музыка как объект культурно-исторического анализа // Историзм и творчество: Материалы Всесоюзной конференции. - М., 1990. - Часть 2. - С. 302 - 304.
7. Молодежная культура в системе современного духовного производства // Духовное творчество: Процесс, эффективность: Тезисы XIII Всесоюзного теоретического семинара "Мировоззрение и научное познание". - Киев-Ужгород, 1990. - С. 243 - 244.
8. Диалектика духовного становления личности как проблема современного образования // Философия, человек, перестройка: Тезисы Всесоюзной научной конференции. - Кишинев, 1991. - С. 161. - /В спіавторстві/.
9. Музыкальное творчество как предмет философско-культурологического анализа /К методологии изучения молодежной музыкальной культуры/ // Вторая Всесоюзная конференция "Творчество: Теория и практика": Тезисы докладов. - Киев, 1991. - Часть 2. - С. 172 - 173. - /В спіавторстві/.

Мальцев Леонид Леонидович. Молодежная культура как предмет философско-эстетического анализа: Диссертация представлена на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности эстетика - 09.00.04 в Специализированный ученый совет ДО 1.25.02 Института философии НАН Украины. - Киев, 1995. - 190 с.

Защищается рукопись. Автором представлена оригинальная научная концепция молодежной культуры, сущность которой в том, что разнообразные социальные, эстетические, художественные проявления последней (молодежной культуры) анализируются в органичном единстве универсально-культурогенных и уникально-культуротворческих качеств, как определенная специфическая культурная реальность нашего времени.

Maltsev Leonid Leonidovich. Youth Culture as a Subject of Philosophical and Aesthetic Analysis: The thesis is submitted for a candidate's degree of philosophy in aesthetics - 09.00.04 to the Specialized Learned Council DO 1.25.02 of the Institute of Philosophy of National Academy of Sciences of the Ukrainian. - Kiev, 1995. - 190 p.

The thesis in a manuscript version is being defended. The original scientific concept of youth culture is given by the author, who analyses different social, aesthetic and artistic manifestations of youth culture in organic unity of universal culturogenic and unique cultural creative qualities as a certain specific cultural reality of our time.

Ключові слова: молодіжна культура, філософсько-естетичний аналіз.

Підписано до друку 17. 02. 95. Формат 60x84/16. Папір друкар.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 1,4. Тираж 100 прим. Замовлення
1050.

Обласна друкарня, 348040, Луганськ, вул. Вегутіна, 89а. Тел.:
55-18-64, 55-31-55.

447261

AB 32.103

AB 32.103